

บทที่ ๓

ไซ้ไหม

โดยทั่วไปแล้ว ไซ้ไหมจะมีลักษณะแบบกลมรีคล้ายรูปไข่ แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากไซ้ไหมมีการเปลี่ยนสีเป็นลักษณะพิเศษ จึงได้มีการแบ่งประเภทของไซ้ไหมเป็น ๒ ชนิด

ประเภทที่ ๑ ไซ้ไหมชนิดที่เปลี่ยนสี

ประเภทที่ ๒ ไซ้ไหมชนิดที่ไม่เปลี่ยนสี

ลักษณะและชนิดของไซ้ไหม

ไซ้ไหมมีลักษณะแบบกลมรีคล้ายรูปไข่ (ดังรูปที่ ๒) รูปร่างและขนาดของไซ้ไหมแตกต่างกันเล็กน้อยตามสายพันธุ์ คือ

"ไซ้ไหมพันธุ์ญี่ปุ่น มีความกว้างประมาณ ๑.๐๓ ม.ม. ความยาวประมาณ ๑.๓๐ ม.ม.

ไซ้ไหมพันธุ์จีน มีความกว้างประมาณ ๑.๐๗ ม.ม. ความยาวประมาณ ๑.๒๗ ม.ม.

ไซ้ไหมพันธุ์ยุโรป มีความกว้างประมาณ ๑.๑๘ ม.ม. ความยาวประมาณ ๑.๔๓ ม.ม.

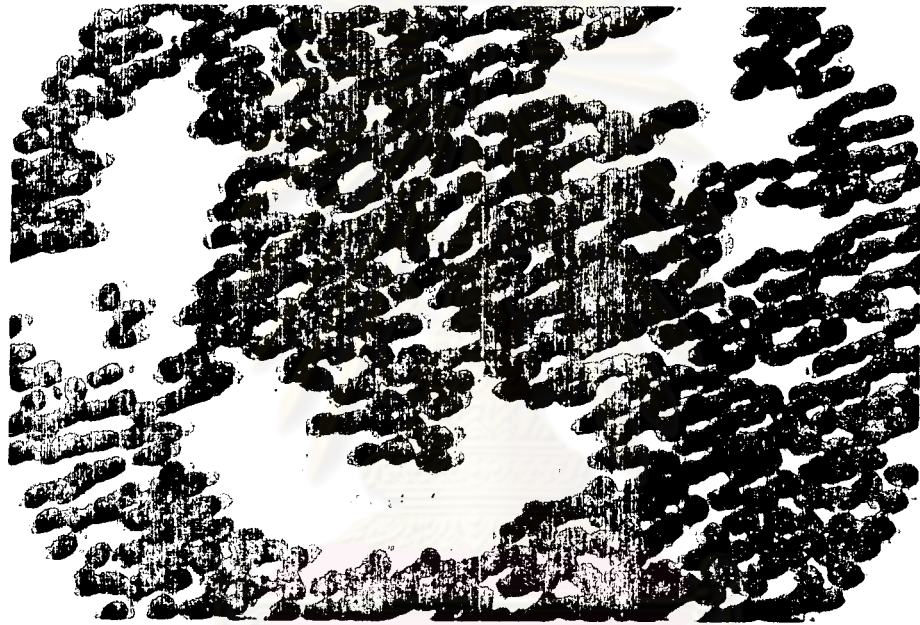
ความหนาของไซ้ไหมทั้ง ๓ สายพันธุ์นี้จะเท่ากัน คือ ประมาณ ๐.๖ ม.ม."^๔

---

^๔ ภูซังค์ เพชรมนต์, "ไซ้ไหม," ใน หม่อน-ไหม, ปรีญา เวสโกสิทธี, บรรณาธิการ. (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๒๒), หน้า ๔๗.

รูปที่ ๒

ไซโทม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไข่ไทมมีลักษณะพิเศษอยู่อย่างหนึ่งคือ การเปลี่ยนสี ดังนั้น จึงได้ถือเอา ลักษณะพิเศษนี้มาใช้ประโยชน์ในการแบ่งชนิดของไข่ไทมได้ ๒ ชนิด ดังนี้

๑. ไข่ไทมชนิดที่เปลี่ยนสี (hibernating eggs) หรือ ไข่ไทมพันธุ์ที่ฟักหนึ่งครั้งต่อปีและสองครั้งต่อปี (univoltine, bivoltine) ได้แก่ ไข่ไทมพันธุ์ยุโรป จีน และญี่ปุ่น ไข่ไทมชนิดนี้มีสีเหลืองอ่อนหรือสีครีม หลังจากระยะเวลาที่แม่ผีเสื้อเพิ่งวางไข่ใหม่ ๆ เมื่ออย่างเข้าวันที่ ๒ - ๓ แล้ว สีของไข่ไทมจะเริ่มเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอ่อนและสีน้ำตาลเข้มตามลำดับ จนกระทั่งถึง ๖ - ๗ วัน หลังจากแม่ผีเสื้อวางไข่ สีของไข่ไทมจะเป็นสีเทาปนม่วงอ่อน โดยไม่มีเปลี่ยนสีอีกต่อไป

๒. ไข่ไทมชนิดที่ไม่เปลี่ยนสี (non-hibernating eggs) หรือไข่ไทมที่ฟักตลอดปี (polyvoltine) ไข่ไทมชนิดนี้เป็นไทมที่อยู่ในเขตร้อน สีของไข่ไทมชนิดนี้ หลังจากแม่ผีเสื้อวางไข่ใหม่ ๆ จะมีสีเหลืองอ่อนหรือสีครีม เช่นเดียวกับชนิดที่เปลี่ยนสี หลังจากเวลาผ่านไป ๖ - ๗ วัน สีของไข่ไทมจะเปลี่ยนไปเพียงเล็กน้อยเป็นสีน้ำตาลอ่อนแต่บางพันธุ์อาจจะไม่เปลี่ยนสีก็ได้ เมื่อไข่ไทมมีอายุครบ ๔ วันนับจากวันวางไข่จะมีจุดสีดำบนริมฟองไข่ และในวันที่ ๔ ไข่จะมีสีเทาดำตลอดทั้งฟอง

ลักษณะภายนอกและภายในของไข่ไทม (Morphology)

ไข่ไทมมีลักษณะแบบรี แบบรูปไข่ ดังที่กล่าวแล้วชั้นนอกสุดของไข่ไทมเป็นเปลือกแข็ง (chorion) ส่วนบนของไข่ไทมจะมีช่อง micropyle ซึ่งมีเพียงรูเดียวและโดยทางช่อง micropyle นี้เองที่สเปิร์มจะผ่านเข้าไปในไข่ไทม ตามส่วนต่าง ๆ ของเปลือกไข่จะมีช่องหายใจ (respiratory canal) กระจุกกระจายอยู่ทั่วไปประมาณ ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ ช่อง ยกเว้นบริเวณรอบ ๆ micropyle ช่องหายใจนี้มีรูปร่างคล้ายกรวยแคบเข้าไปสู่ด้านใน

ถัดจากเปลือกไข่เข้าไปจะเป็นเยื่อบาง ๆ เรียกว่า vitelline membrane ทำหน้าที่หุ้มส่วนของ protoplasm และส่วนของไข่แดง (yolk) เอาไว้ ต่อจาก

vitelline เข้าไปเป็นชั้นบาง ๆ ของ cytoplasm ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่หุ้มห่อไข่แดงไว้ เรียกว่า periplasm และจะมีความหนาตรงบริเวณรอบ ๆ micropyle ซึ่งส่วนนี้ จะเรียกว่า anterior polar plasm ในส่วนนี้จะมี nucleus ของไข่เป็นส่วนประกอบ อยู่ด้วย ซึ่ง nucleus นี้เมื่อได้รับการผสมจะมีการวิวัฒนาการเป็นตัวอ่อนต่อไป

เทคนิคและวิธีการผลิตไข่ไหม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การเลี้ยงไหมมีจุดประสงค์ที่ต่างกันจึงทำให้ขั้นตอนหรือ กรรมวิธีบางอย่างในการดำเนินการแตกต่างกันไปบ้าง เนื่องจากความต้องการในผลผลิต ที่ต่างกัน สำหรับการเลี้ยงไหมเพื่อการผลิตไข่ไหมนี้ต้องการที่จะได้ตัวดักแด้ ผีเสื้อที่- สมบูรณ์แข็งแรง ไข่ไหมที่ได้รับการผสมมีความเจริญเติบโตเป็นปกติ (normal eggs) สูง จำนวนไข่ที่วางต่อแม่ผีเสื้อมาก อย่างไรก็ตามเทคนิคและกรรมวิธีการผลิตไข่ไหม ที่จะกล่าวถึงในที่นี้ เป็นการผลิตไข่ไหมลูกผสมและเป็นไข่ไหมชนิดที่เปลี่ยนสีซึ่งเป็นพันธุ์ ที่กองการไหมกำลังดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยง โดยมีการทดลองเลี้ยงและเป็น ที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นพันธุ์ที่เหมาะสมสำหรับการผลิตไข่ไหม เพราะมีปริมาณไข่ไหม ต่อแม่สูง และยังมีคุณภาพแข็งแรงเนื่องจากการผสมข้ามพันธุ์อีกด้วย

เนื่องจากการผลิตไข่ไหม เป็นงานที่ค่อนข้างละเอียดและต้องอาศัยความชำนาญ ในการผลิตมาก ดังนั้น กรรมวิธีการผลิตและเทคนิคที่ใช้จึงมีความละเอียดมาก ซึ่งสามารถ จะแบ่งออกได้เป็น ๑๐ ขั้นตอนด้วยกันคือ

๑. การวางแผน
๒. การคัดเลือกพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์
๓. การกกไข่
๔. การเลี้ยงพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์
๕. การตรวจสอบพันธุ์
๖. การแยกเพศ

๗. การจับคู่ผสมพันธุ์
๘. การวางไข่ใหม่
๙. การเก็บรักษาไข่ใหม่
๑๐. การตรวจโรคเพบบริน

๑. การวางแผน

เพื่อให้การผลิตไข่ใหม่สำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการผลิต เพื่อจะได้กำหนดเวลา วิธีการฟักเทียม กำหนดเวลาการใช้ไข่ใหม่ หรือเวลาที่ต้องการเลี้ยงใหม่โดยอาศัยข้อมูลต่าง ๆ

๒. การคัดเลือกพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์

เพื่อให้ได้ผลผลิตสูง จึงต้องทำการคัดเลือกพันธุ์ที่จะนำมาเป็นพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ โดยเลือกพันธุ์ที่เลี้ยงง่ายตามสภาพแวดล้อม และมีความต้านทานต่อโรคสูง

๓. การกกไข่

การกกไข่ใหม่ คือ การจัดไข่ใหม่ให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการที่จะฟักออกเป็นตัว เพื่อให้ไข่ใหม่ฟักออกเป็นตัวพร้อมกันตามวันที่กำหนดไว้มีเปอร์เซ็นต์การฟักออกเป็นตัวสูง และได้ตัวอ่อนของหนอนใหม่ที่ฟักออกมาแข็งแรง เจริญเติบโตได้ดี การกกไข่มีความสำคัญต่อการเลี้ยงใหม่เพื่อผลิตไข่ใหม่เป็นอย่างยิ่ง เพราะการกกไข่ใหม่ที่ไม่ถูกต้องจะมีผลกระทบต่อกระเทือนต่อการเลี้ยงใหม่เพื่อการผลิตไข่ใหม่ ดังนั้น ในขั้นแรกของการกกไข่ใหม่ ต้องทำความสะอาดห้องกกไข่เพื่อให้ภายในห้องกกไข่ปราศจากเชื้อโรค รวมทั้งควรเตรียมเครื่องตรวจสอบอุณหภูมิและความชื้น ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการกกไข่ให้พร้อม และการกกไข่ที่จะได้ผลดีจำเป็นต้องควบคุมอุณหภูมิ ความชื้น แสงสว่าง และการถ่ายเทอากาศให้เหมาะสมที่สุด อุณหภูมิในห้องกกไข่ควรอยู่ระหว่าง ๒๔ - ๒๕ °C ความชื้นที่ ๗๕ - ๘๐% ควรให้ไข่ใหม่ได้รับแสงสว่างอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าวันละ ๑๖ ชม. และเปิดประตูห้องกกไข่เพื่อให้เกิดการถ่ายเทอากาศ

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องเลื่อนเวลาฟักออกเป็นตัวจากกำหนดเดิม เนื่องจากเหตุผลบางประการ เช่น โรงเลี้ยงและอุปกรณ์การเลี้ยงใหม่ไม่พร้อม หรือการเตรียมใบหม่อนไม่ทันนั้นก็อาจจะทำได้โดยการชลอกการฟักออกเป็นตัวของไขไหม เช่น "ถ้ากักไขไหมไปแล้วไม่เกิน ๒ วัน สามารถที่จะเก็บไขไหมกลับไปไว้ที่ 6 °C อีก ๗ วัน"^๕

๔. การเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์และแม่พันธุ์

การเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์และแม่พันธุ์เพื่อใช้ในการผลิตไขไหม โดยให้ได้ไขไหมที่ดีแข็งแรง จำนวนไขที่วางต่อแม่สูง ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสภาพแวดล้อมที่สำคัญที่สุด ๒ อย่างคือ อุณหภูมิและความชื้น เมื่อเลี้ยงไหมจนถึงระยะที่ไหมสุกแล้ว จะต้องเก็บไหมสุกเหล่านี้เข้าจ่อเพื่อให้ไหมทำรัง ภายหลังจากเก็บหนอนไหมเข้าจ่อแล้ว ๖ - ๗ วัน ก็สามารถเก็บรังไหมออกจากจ่อได้

๕. การตรวจสอบพันธุ์

การตรวจสอบรังไหม เพื่อให้ตรงตามลักษณะประจำพันธุ์ป้องกันข้อผิดพลาดเนื่องจากการสลับพันธุ์ เพราะว่าการผลิตไขไหมนั้นจะต้องใช้ทั้งพ่อแม่พันธุ์และแม่พันธุ์ ซึ่งอาจจะต้องเลี้ยงในท้องเดียวกัน ดังนั้น จึงต้องมีวิธีการที่จะใช้ตรวจสอบพันธุ์ ๒ วิธี คือ

(๑) ใช้สายตาตรวจสอบ โดยอาศัยความชำนาญ เช่น อาจจะสังเกตจากรอยขรุขระบนผิวของรังไหม ซึ่งแตกต่างกันของแต่ละพันธุ์ หรือดูลักษณะของรัง เพราะถ้าเป็นรังไหมพันธุ์จีนจะมีลักษณะกลมบ่อม ส่วนรังไหมพันธุ์ญี่ปุ่นจะมีลักษณะคล้ายเมล์ดถั่วลิสง และเมื่อพบว่าลักษณะประจำพันธุ์ไม่ตรงกับสายพันธุ์ที่ต้องการควรคัดทิ้งทันที

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

(๒) ใช้วิธีวัดหรือชั่ง ซึ่งต้องอาศัยสถิติประจำพันธุ์จากการจดบันทึกไว้ เช่น น้ำหนักต่อรัง จำนวนรังต่อ ๑ ลิตร นอกจากนี้รังที่ผิดปกติโดยในลักษณะต่าง ๆ เช่น รัง เล็ก ตัวตายในรัง รังบางหัวท้าย รังปลายแหลม รังพวกนี้ต้องคัดออก เสีย

๖. การแยกเพศ

ในการผลิตไขใหม่ลูกผสมชั่วที่หนึ่ง จำเป็นต้องแยก เพศของหนอนไหมของแต่ละพันธุ์ออกจากกัน วิธีแยกเพศมีหลายวิธี เช่น แยกโดยดูลักษณะความแตกต่างภายนอก ในขณะที่เป็นตัวหนอนตัวเมียมีสีดำ แต่ตัวผู้อาจจะมีสีขาว หรือการใช้เครื่องแยกเพศ แยกโดยดูจุดเพศ (Sexing spot) เมื่อหนอนไหมอยู่ในระยะวัย ๔ - ๕ ลักษณะเพศเมียจะปรากฏที่ส่วนล่างของปล้องท้อง เป็นจุดขาวคล้ายสีน้ำตาล ๒ คู่ ส่วนในเพศผู้จะปรากฏเป็นจุดสีเขียวน้ำตาล เพียงหนึ่งจุดอยู่ทางด้านล่างของปล้องท้อง เช่นเดียวกัน ในขณะที่หนอนไหมอยู่ในวันที่ ๒ ของวัย ๕ นอกจากนี้อาจจะใช้การผ่ารังแยกเพศ

เมื่อทำการแยกเพศเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็จะเป็นการเก็บดักด้วไว้ในกะบะไม้ ซึ่งต้องระมัดระวัง เพราะจะกระทบกระเทือนถึงไขใหม่ได้

ในขณะที่ไหมยังเป็นดักแด้อยู่นี้คอยควบคุมอุณหภูมิให้อยู่ระหว่าง ๒๔ - ๒๖ °C ความชื้น ๗๐% ดักแด้จะเริ่มเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งกลายเป็นผีเสื้อ

๗. การจับคู่ผสมพันธุ์

ไหมจะออกเป็นผีเสื้อหลังจากเข้าจ่อทำรังแล้ว ๑๑ - ๑๔ วัน ขึ้นอยู่กับพันธุ์และฤดูกาล และส่วนมากดักแด้จะออกเป็นผีเสื้อในตอนเช้า เมื่อตัวเมียออกเป็นผีเสื้อแล้ว ก็เก็บผีเสื้อตัวเมียใส่กระดัง โดยเขียนชื่อพันธุ์ไว้ด้วย แล้วนำผีเสื้อตัวผู้มาใส่กระดังตัวเมียที่เตรียมไว้เพื่อให้ผสมกัน ผีเสื้อตัวผู้สามารถผสมได้วันละ ๒ ครั้ง และตัวผู้ ๑ ตัวผสมได้ถึง ๔ ครั้ง ห้องที่ใช้ในการผสมควรเป็นห้องมืด อุณหภูมิประมาณ ๒๔ - ๒๕ °C ความชื้น ๗๐ - ๘๐%

๘. การวางไข่ไหม

เมื่อแยกผีเสื้อตัวผู้และตัวเมียออกจากกันแล้ว ให้นำตัวเมียไปใส่ กระดาษวางไข่ไหมที่เตรียมไว้ เพราะตัวเมียบางตัวจะเริ่มวางไข่ทันทีหลังจากแยกออกจากตัวผู้ กระดาษที่ใช้สำหรับวางไข่ไหมต้องบันทึกชื่อพันธุ์ วันวางไข่ เลขที่กระดาษไว้ด้วย โดยปกติจะวางแม่ผีเสื้อ ๕๕ - ๖๐ ตัว ต่อกระดาษวางไข่ ๑ แผ่น ซึ่งจะได้ไข่ไหมประมาณ ๒๐,๐๐๐ ฟองต่อแผ่น (เท่ากับ ๑ กล่องของไข่ไหมต่างประเทศ)^๖

อุณหภูมิที่เหมาะสมในการวางไข่ คือ ๒๕ - ๒๕° C ความชื้น ๗๐% ในวันรุ่งขึ้นหลังจากวันวางไข่จะเอาตัวเมียออกจากกระดาษวางไข่ใส่ในกล่องเก็บผีเสื้อเพื่อนำไปตรวจดูโรคเพบบริน ระยะนี้ไข่ไหมเริ่มเจริญเป็นตัวอ่อนจะมีการหายใจ ดังนั้นจึงไม่ควรวางไข่ไหมซ้อนทับกันจะทำให้ไข่ไหมเสียหรือตายได้

๙. การเก็บรักษาไข่ไหม

การเก็บรักษาไข่ไหมหลังจากแม่ผีเสื้อวางไข่มีหลายวิธี แต่วิธีที่นิยมปฏิบัติกันในขณะนี้คือ การพักเทียมไข่ไหม พันธุ์ไหมลูกผสมที่กองการไหมส่งเสริมให้กลีกรเลี้ยงเป็นพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ ได้แก่ พันธุ์จีนและพันธุ์ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นพวกที่พัก ๒ ครั้งต่อปี โดยธรรมชาติแต่เมื่อมีการพักเทียมเกิดขึ้น ก็สามารถที่จะทำให้ไหมพวกนี้พักได้ตลอดปี ซึ่งวิธีการพักเทียมมีอยู่ ๓ วิธี คือ

(๑) Hydrochlorization shortly after laid หรือที่เรียกว่า sokushin วิธีนี้จะนำไข่ไหมที่จะพักจุ่มสารละลาย formalin เพื่อช่วยให้ไข่ไหมยึดติดกระดาษวางไข่แน่นขึ้น เมื่อไข่ไหมบนกระดาษวางไข่แห้งดีแล้วนำไข่ไหมไปจุ่มในสารละลายกรดเกลือ หลังจากนั้นก็นำไข่ไหมไปล้างกรดออกให้หมดในน้ำธรรมดา แล้วผึ่งลมให้แห้ง เก็บไว้ในห้องกักไข่ไหมประมาณ ๑๐ วัน ไข่ไหมก็จะพักออกมาเป็นตัว

^๖ ตัวเลขโดยประมาณจากผู้เชี่ยวชาญที่ศูนย์วิจัยนครราชสีมา

(๒) Hydrochlorization after chilling (reshin) วิธีปัก

เทียมแบบนี้เป็นการเก็บไข่ไหมไว้ในที่อุณหภูมิเย็นต่าง ๆ กัน แล้วนำมาปักเทียม โดยใช้วิธีการเดียวกับวิธี sokushin แต่จะแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับความถี่เฉพาะของสารละลายกรดเกลือ

(๓) Artificial hibernation หรือเรียกว่า hibernated eggs

วิธีการนี้เป็นการเก็บไข่ไหมไว้ในห้องเย็นระยะหนึ่ง เมื่อครบกำหนดไข่ไหมจะปักเป็นตัว วิธีการนี้เป็นการเก็บรักษาไข่ไหมที่ไม่ใช่การปักเทียม

๑๐. การตรวจโรคเพบริน

โรคเพบรินเป็นโรคที่ร้ายแรงที่สุดของการเลี้ยงไหม ไข่ไหมลูกผสมทั้งหมดของกองการไหม จะต้องผ่านการตรวจสอบโรคนี้อย่างดีก่อน หลังจากการตรวจสอบโรคแล้ว ควรจัดไข่ไหมไว้เป็นพวก โดยให้ถือเอาวันวางไข่และชนิดของไข่ไหมตามวิธีการเก็บรักษาทั้ง ๓ วิธีที่กล่าวข้างต้น เป็นหลักในการจัดเพื่อความสะดวกในการนำออกแจกจ่ายแก่กสิกร

สำหรับการผลิตไข่ไหมของศูนย์วิจัยและอบรมไหมที่นครราชสีมา ปรากฏว่า ผลผลิตยังต่ำกว่าความต้องการของกสิกรผู้เลี้ยงไหม เพราะจากการรวบรวมตัวเลขของศูนย์วิจัยแห่งนี้ พบว่าในปี ๒๕๒๓ ความต้องการไข่ไหมของกสิกรผู้เลี้ยงมีจำนวนถึง ๖๙๖๖ กลอง แต่ทางศูนย์วิจัยฯ สามารถผลิตไข่ไหมได้เพียง ๔๙๖๖ กลองเท่านั้น จึงคิดว่า ควรที่จะได้มีการรวบรวมต้นทุนการผลิตไข่ไหม เพื่อเป็นแนวทางในการขยายการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่ความต้องการของกสิกรต่อไป